

WET EN REDE

HET AUTEURSRECHT VAN ARCHITECTEN IN HISTORISCH PERSPECTIEF

DAVID KEUNING EN BENTE PETERS

In het auteursrecht spelen creatieve uitingen, zoals tekeningen, ontwerpen, kunstwerken, foto's en andere werken, een cruciale rol. Auteursrecht beschermt werken die een 'eigen, oorspronkelijk karakter' hebben en 'de persoonlijke stempel van de maker' dragen. Met andere woorden: als een werk niet direct is afgeleid van een ander werk en dit werk het resultaat is van creatieve keuzes door een mens, kan het auteursrechtelijk worden beschermd. Deze lage drempel voor auteursrechtbescherming is bewust gekozen, omdat de wetgever creativiteit wil stimuleren en zo zowel de wetenschappelijke als de creatieve sector wil bevorderen.

▲ 1. Naturalis Biodiversity Center na de verbouwing en uitbreiding door Neutelings Riedijk Architecten, opgeleverd in 2019. In de gevels van de tentoonstellingsruimten wisselen banden van travertijn en geribbeld beton elkaar af. Foto Scagliola Brakkee, 2019 (Neutelings Riedijk Architecten)

De Auteurswet, sinds haar invoering in 1912 enkele malen aangepast, biedt een brede bescherming aan de maker, oftewel degene die de creatieve prestatie heeft verricht. De wet voorziet de maker van exclusieve rechten, waaronder het exploitatierecht. Dit houdt in dat de maker zelf bepaalt hoe, waar en wanneer het werk openbaar wordt gemaakt of verveelvoudigd. Daarnaast kent de wet ook persoonlijkheidsrechten toe, die de maker beschermen tegen wijzigingen of andere aantastingen van het werk die zijn eer en reputatie zouden kunnen schaden. Deze rechten zijn gebaseerd op de speciale band tussen de maker en zijn werk, en het idee dat de creatieve inspanning van de maker bescherming verdient.

De exploitatierechten kunnen door de maker worden overgedragen, bijvoorbeeld via een (exclusieve of niet-exclusieve) licentie of overeenkomst. Persoonlijkheidsrechten daarentegen zijn slechts deels overdraagbaar: zo kan de maker niet het recht afstaan om zich te

verzetten tegen misvorming, verminking of andere aantastingen van zijn werk. Dit vloeit voort uit de persoonlijke band die de maker heeft met het werk. Deze unieke relatie maakt dat dit recht in essentie alleen aan de maker kan toekomen.¹

Hoewel de Auteurswet oorspronkelijk niet is ontstaan vanuit de bouwnijverheid, heeft de wet haar toepasbaarheid in deze sector nadien wel aangetoond. Ook ontwerpen van architecten vallen namelijk onder de bescherming van de Auteurswet.² Sinds 1912 zijn ook in de context van de bouwnijverheid diverse auteursrechtelijke procedures gevoerd. Deze richtten zich met name op de vraag of aanpassingen aan gebouwen inbreuk maken op de rechten van de architect. Tegenwoordig draait de discussie vaak om de spanning tussen de creatieve visie van de architect enerzijds en functionele of maatschappelijke belangen anderzijds, zoals een wijziging van bestemming. Dit leidt tot een belangenafweging, waarin centraal staat hoe deze belangen zich verhouden tot de persoonlijkheidsrechten van de architect.

Over het auteursrecht van architecten is regelmatig gepubliceerd, maar vooral in juridische tijdschriften.³ In de architectuurgeschiedenis zijn auteursrechtelijke conflicten tussen architecten en opdrachtgevers of tussen architecten onderling nauwelijks onderwerp van onderzoek. Dit artikel richt zich op zulke conflicten, en dan specifiek op wijzigingen aan bestaande gebouwen die ontworpen waren door op het moment van de wijziging nog levende architecten. Hierbij komen vier casussen aan de orde: villa De Maerle (1917-1918) in Huizen, het bedrijfsverzamelgebouw Metropool (1991-1992) in Amsterdam, het Ministerie van Landbouw,

Nijverheid en Handel (2015) in Den Haag en het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis (2017) in Leiden. De centrale vraag is of de argumenten die bij de beoordeling en uitkomst van deze zaken werden gebruikt in de loop van de tijd zijn veranderd. Het aantal gevoerde procedures is aanzienlijk groter dan de vier die hier worden besproken. De selectie van de genoemde casussen is gebaseerd op meerdere criteria: de omvang van de ingreep, het architectuurhistorische belang van het gebouw (waarbij het een vereiste is dat het gebouw ten tijde van de oplevering is gepubliceerd), de juridische implicaties en de spreiding in tijd.

Hoewel de eerste casus, die van villa De Maerle, geen civielrechtelijke maar een tuchtrechtelijke zaak betreft, is deze toch relevant in dit kader. De zaak illustreert namelijk hoe het auteursrecht in de bouwnijverheid werd toegepast in de beginjaren van de Auteurswet, die zes jaar eerder in werking was getreden.

Met deze aanpak beoogt het artikel niet alleen een inhoudelijke analyse te bieden van de besproken casussen, maar ook inzicht te geven in de evolutie van de argumentatie en juridische kaders binnen de context van wijzigingen aan architectonisch waardevolle bouwwerken.

Voor de volledigheid wordt hier kort nog benoemd dat sloop (ofwel vernietiging) van een gebouw niet wordt gezien als een aantasting van een werk in de zin van artikel 25 Auteurswet. Anders zou de maker iedere sloop kunnen tegenhouden en dat zou tot maatschappelijk moeilijk te aanvaarden gevolgen leiden.⁴ Sloop kan echter wel misbruik van bevoegdheid opleveren of anderszins onrechtmatig zijn.⁵ Vanwege de reikwijdte van dit artikel wordt dit niet nader uiteengezet.

AUTEURSWET ARTIKEL 25 LID 1

De maker van een werk heeft, zelfs nadat hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, de volgende rechten:

- A het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam of andere aanduiding als maker, tenzij het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;
- B het recht zich te verzetten tegen de openbaarmaking van het werk onder een andere naam dan de zijne, alsmede tegen het aanbrengen van enige wijziging in de benaming van het werk of in de aanduiding van de maker, voor zover deze op of in het werk voorkomen, dan wel in verband daarmee zijn openbaar gemaakt;
- C het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk, tenzij deze wijziging van zodanige aard is, dat het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;
- D het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.

2. Villa De Maerle in Huizen na oplevering, naar ontwerp van K.P.C. de Bazel in 1906 (Nieuwe Instituut)

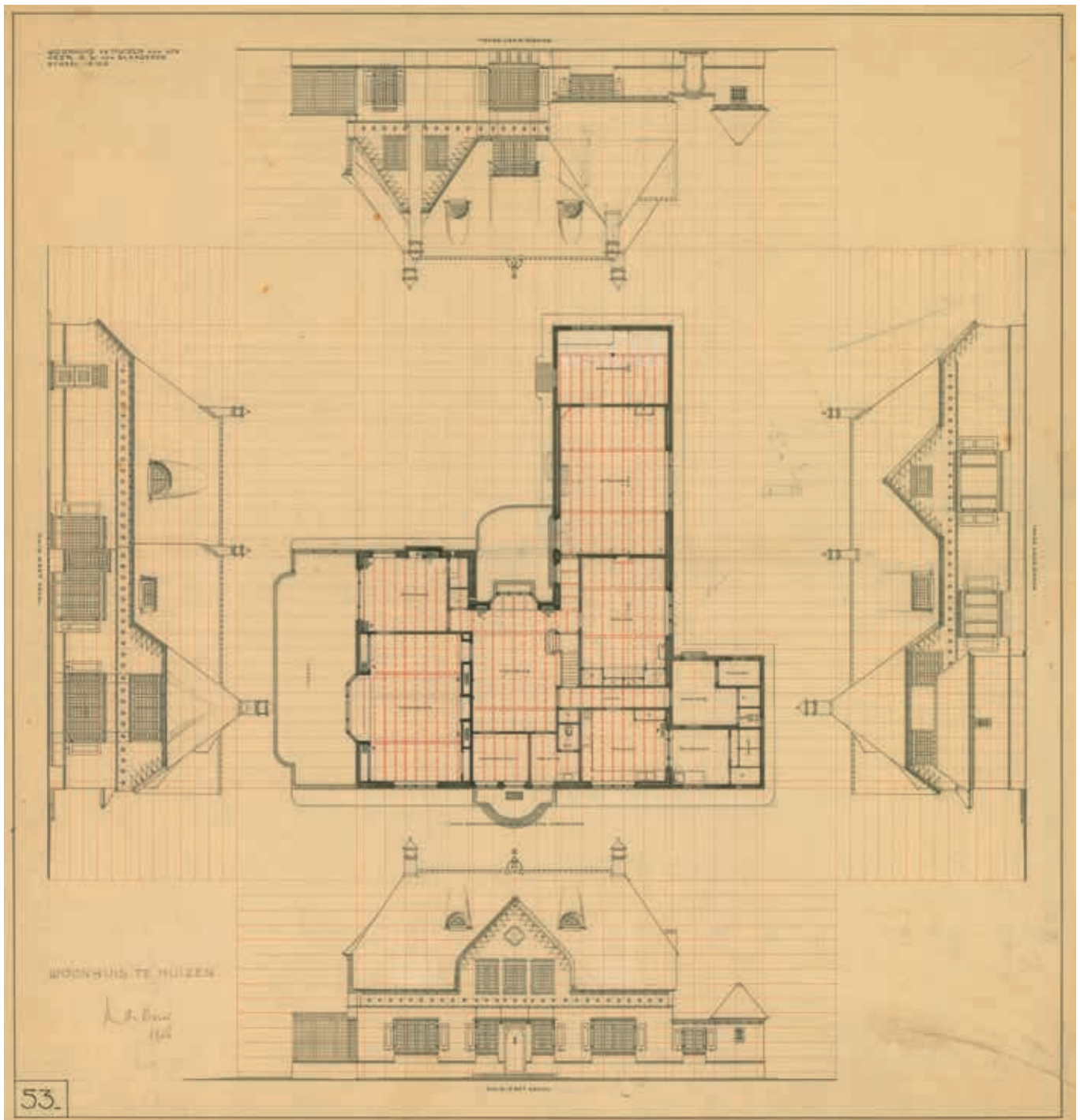
VILLA DE MAERLE (1917-1918)

Villa De Maerle aan de Oud-Bussumerweg in Huizen is een van de hoogtepunten in het werk van K.P.C. de Bazel (afb. 2). Hij ontwierp het landhuis in 1906 voor het schildersechtpaar G.W. van Blaaderen en M.I.A. van Blaaderen-Hoogendijk.⁶ Daarbij gebruikte hij in de plattegrond een zorgvuldig opgesteld maatsysteem van 80 bij 120 centimeter.⁷ De Bazel tekende een rietgedekte villa met het hoofdvolume parallel aan de straat en aan de achterzijde loodrecht daarop twee parallelle bouwvolumes waarvan het bouwdeel aan de noordzijde langer was dan aan de zuidzijde (afb. 3). In het langere bouwdeel bevonden zich onder andere twee ateliers (een voor elk van de echtelieden); in het kortere bouwdeel een huiskamer en eetkamer. De Maerle was het eerste woonhuis waarin De Bazel zorg mocht dragen voor de vaste interieuronderdelen, waaronder vensterbanken en lambrisering, zware balkenplafonds en ingebouwde zitbanken en kasten.⁸

Het resultaat was een villa waarin exterieur en interieur volledig dezelfde taal spraken. ‘De proporties van

de onderdelen, de verhoudingen van het geheel, geven de beschouwer de indruk dat een bedachtzaam systeem er de achtergrond van is’, schreef A.W. Reinink in 1993 in zijn dissertatie over De Bazel naar aanleiding van het huis. ‘Het steenverband [...] is met grote zorg samengesteld en op perfecte wijze gemetseld. De indruk van “met iets kostbaars te doen te hebben” [...] krijgt men misschien nog het meest door de gave afwerking van het houtwerk en door de wijze waarop dit in combinatie is gebracht met de stenen muur.’⁹ Dat het ontwerp ook door zijn tijdgenoten werd gewaardeerd, blijkt onder meer uit het feit dat Leliman en Sluyterman de woning in 1916 opnamen in hun overzichtswerk *Het moderne landhuis in Nederland*.¹⁰ Villa De Maerle was, kortom, een weloverwogen gesamt-kunstwerk dat door tijdgenoten en ook daarna werd herkend als iets bijzonders.

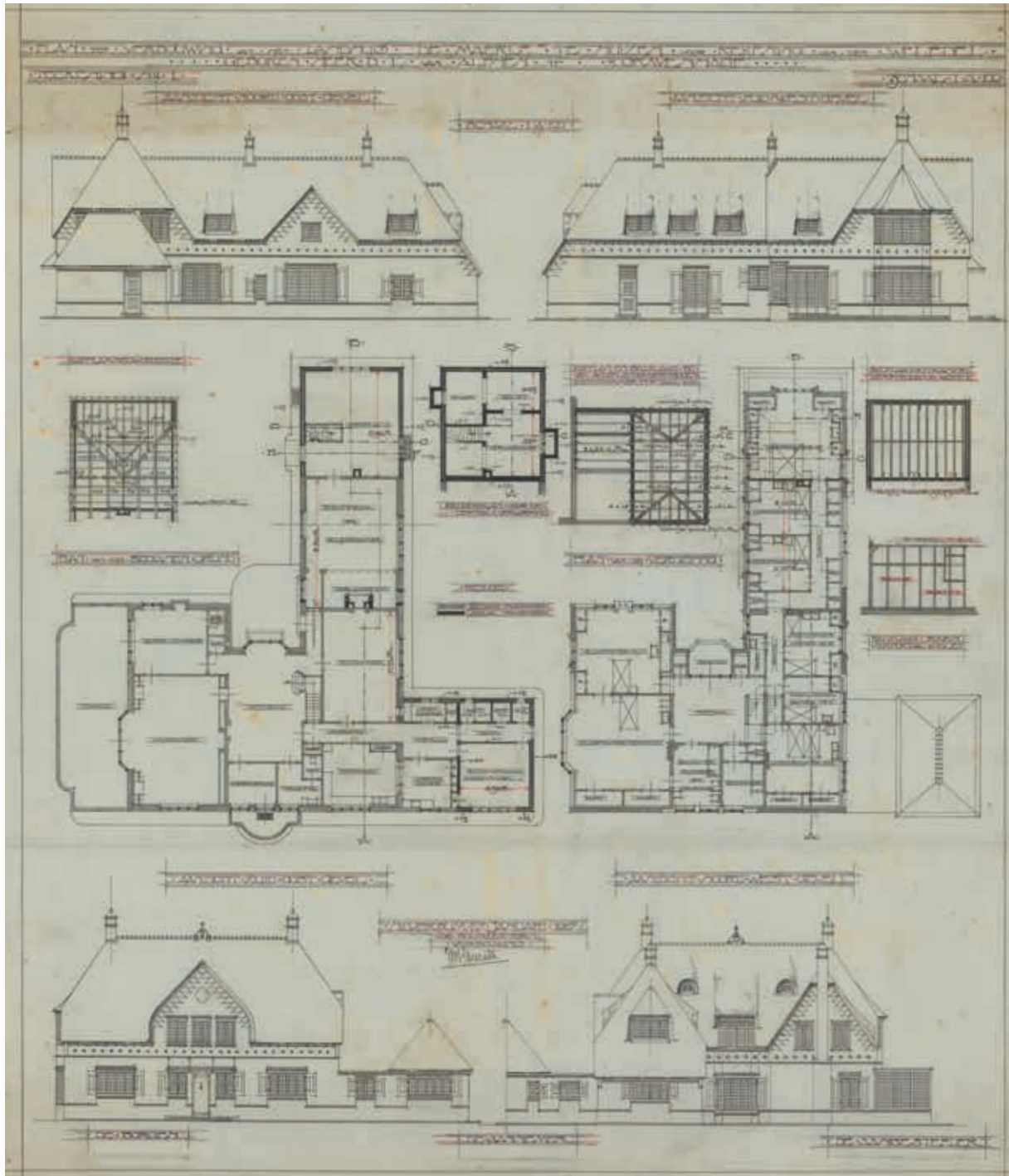
Na de scheiding van het schildersechtpaar in 1916 kwam De Maerle in het bezit van steenfabrikant D.L. van Alphen, die architect J.W. Hanrath vroeg om het huis uit te breiden. In eerste instantie had Van Alphen

3. Aanzichten en plattegrond begane grond van villa De Maerle in Huizen, naar ontwerp van K.P.C. de Bazel in 1906 (Nieuwe Instituut)

aan Hanrath de opdracht gegeven een geheel nieuwe woning te ontwerpen, maar na aankoop van De Maerle had hij vastgehouden aan zijn keuze voor Hanrath.¹¹ Diens aanpassingen aan het huis waren bescheiden van aard (afb. 4). Het langere bouwdeel aan de noordzijde verlengde hij met een aantal meter. Het kleinste van de twee voormalige ateliers werd een eetkamer en het grotere een bibliotheek met biljart. In de uitbreiding kwam in de kelder een verwarmingsruimte met kolenhok en op de begane grond een berging. In de

vergrote zolder van het bouwdeel aan de noordzijde, die in de oorspronkelijke situatie helemaal open was geweest, bracht Hanrath drie logeerkamers onder. Ook de bijkeuken aan de noordzijde van het huis werd aangepast. In architectonische zin was de uitbreiding in alle opzichten een voortzetting van het ontwerp van De Bazel en de toevoeging is zonder voorkennis van de oorspronkelijke situatie niet als zodanig direct herkenbaar. Los van de villa verrees naar ontwerp van Hanrath ook nog een dubbele garage met dienst-

4. Aanzichten en plattegrond begane grond en eerste verdieping van de verbouwing en uitbreiding van villa De Maerle in Huizen, naar ontwerp van J.W. Hanrath in 1917 (Nieuwe Instituut)

woningen voor een chauffeur en een tuinman, maar vanwege de afstand tot het hoofdgebouw kan die toevoeging nauwelijks een steen des aanstoots zijn geweest.

Deze weinig ingrijpende verbouwing leidde tot een zeer uitgebreide, maandenlange polemieek in vaktijdschriften en dagbladen. Het startsein hiervoor werd gegeven door de op dat moment in Laren wonende kunstenaar R.N. Roland Holst, die in een open brief aan Hanrath vroeg of het gerucht waar was dat hij het

landhuis van De Bazel zou gaan verbouwen.¹² Hanrath beantwoordde deze oproep en zo ontspoon zich een openbare briefwisseling waarin behalve Hanrath en De Bazel een groot aantal anderen van zich liet horen, onder wie architect H.Th. Wijdeveld, landschapsarchitect L.A. Springer en kunstenaar A.J. Derkinderen (in wiens opdracht Hanrath in 1902 een atelierwoning in Laren had ontworpen). Advocaat I. van Creveld, die toch al bezig was met een serie artikelen onder de titel 'De overeenkomst tusschen bouwheer en archi-

tect' besprak het conflict vanuit juridische invalshoek.¹³ Hanrath voelde zich persoonlijk aangevallen en beëindigde boos en publiekelijk zijn buitenlidmaatschap van Genootschap Architectura et Amicitia, waarvan het gelijknamige tijdschrift de polemiek was begonnen.¹⁴ Het meningsverschil werd in juli 1917 een agendapunt op de ledenvergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, voorafgegaan door een na afloop integraal gepubliceerde voordracht van architect C.J. Kruisweg over 'de onderlinge verhouding van architecten bij verbouwingen'.¹⁵

Uiteindelijk vroeg het bestuur van de Maatschappij naar aanleiding van de ledenvergadering in september 1917 aan de Egeraad, bestaande uit de architecten B.J. Ouëndag, S. de Clercq en B. van Bilderbeek, of 'de heer Hanrath by het uitvoeren en aanvaarden van de opdracht tot het verbouwen van het landhuis De Maerle heeft gehandeld in overeenstemming met de goede gebruiken, die onder architecten dienen te gelden'.¹⁶ Deze Egeraad was een tuchtrechtelijk college, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en samengesteld uit vertegenwoordigers van de beroepsgroep, dat in geval van conflicten de Erecode van de Maatschappij toepaste.

Vier maanden later kwam de Egeraad met een oordeel. Daarin overwoog de raad dat 'bepaalde gebruiken welke in acht moeten worden genomen, by het aanvaarden van verbouwingsopdrachten, aan bouwwerken ontworpen door nog in practyk zijnde architecten, nog geen vaste vorm hebben'.¹⁷ De nieuwe architect mocht 'slechts in bijzondere gevallen' de opdracht aanvaarden, en alleen onder de voorwaarde dat hij zijn collega met een zakelijke mededeling op de hoogte bracht van de redenen om dat te doen. Als de oorspronkelijke architect niet betrokken wilde zijn bij de aanpassingen, dan trad de nieuwe architect verder niet meer met hem in contact en werd hij volledig verantwoordelijk voor het tot stand te komen bouwwerk. Als de oorspronkelijke architect wel betrokken wilde blijven, dan trad de nieuwe architect 'in zoo innig contact met de oorspronkelijken bouwmeester, dat er onderling geen twijfel kan bestaan of beide nemen ten volle de verantwoordelijkheid van het resultaat op zich'. De Egeraad oordeelde uiteindelijk dat Hanrath niet goed had gehandeld. 'De door hem gevolgde "middenweg", waarbij hij volkomen ter goeder trouw, uit een bespreking van de verbouwingsteekeningen met den Heer de Bazel en diens aanwijzingen daaromtrent, toentertyd heeft afgeleid dat dit innig contact gekregen was, is hem zelf nu gebleken niet de juiste te zyn geweest'.¹⁸

Opvallend aan deze uitspraak is dat de opstellers zich niet beroepen op de Auteurswet die 6 jaar eerder van kracht was geworden, maar de zaak uitsluitend behandelen als een tuchtrechtelijk, collegiaal vraagstuk. De reden hiervan was dat de persoonlijkheidsrechten in 1918 nog geen onderdeel waren van de Auteurswet;

deze zijn pas in een latere wijziging toegevoegd. Daarnaast is het natuurlijk de vraag wat die 'bijzondere gevallen' precies inhouden; daarop gingen de opstellers van de uitspraak niet verder in.

Overigens is onbekend of De Bazel zich uiteindelijk erg kwaad heeft gemaakt over Hanraths aanpassingen aan De Maerle. De toon van zijn ingezonden brieven is genuanceerd en zijn bezwaren hebben eerder betrekking op de principiële kant van de zaak dan op de feitelijke uitwerking door Hanrath, wiens verbouwing pas na de polemiek werd opgeleverd. Vlak na De Bazels overlijden verscheen in *De Gooi- en Eemlander* een ingezonden brief van Floris Vos, een markante agrarisch ondernemer uit het Gooi die samen met landgoedeigenaar Jan van Woensel Kooy de door De Bazel ontworpen modelboerderij Hofstede in Oud-Bussum had opgericht. Volgens Vos was het feit dat Hanrath De Maerle had verbouwd 'een groot geluk bij een ongeluk; aangezien Hanrath geheel met toestemming en in gemeenschappelijk overleg met zijn vriend de Bazel, deze allerminst door hemgezochte taak tot volle tevredenheid van de Bazel heeft weten te volbrengen. Al hetgeen hierover door Roland Holst, en door anderen na hem herkauwd, hierover is gezegd, moet worden ingedeeld bij de blunders. Persoonlijk heeft de Bazel mij na afloop van het werk verzekerd, dat hij volkomen tevreden was geweest over de wijze waarop Hanrath zich van de hem opgedragen taak had gekwetend en dit wel zonder eenige restrictie. Zoo is het en niet anders'.¹⁹

BEDRIJFSVERZAMELGEBOUW METROPOOL (1991-1992)

Het bedrijfsverzamelgebouw Metropool in Amsterdam was een onderdeel van het Wederopbouwplan Weesperstraat, ontworpen door architect C. Wegener Sleeswijk in 1953. Dit plan voorzag in een verbreding van de Weesperstraat om een doorgaande verkeersweg te creëren tussen de Wibautstraat naar de nog aan te leggen IJ-tunnel. Langs de straat verrezen grote, nieuwe gebouwen die moesten aansluiten bij de kleinschalige bebouwing aan de grachten. Architect A. Staal kreeg de opdracht voor het ontwerp van de oostzijde van de straat tussen de Nieuwe Keizersgracht en de Nieuwe Prinsengracht. In een toelichting schreef hij: 'Het was voor mij niet moeilijk het met [Sleeswijk] eens te zijn dat de bebouwing van de hoeken op de grachten "rekening" zou houden met die sfeer, en dat de hoofdromp langs de Weesperstraat in de eerste plaats een straatwand zou kunnen zijn'.²⁰

De nieuwbouw, voltooid in 1965, bestond uit drie delen: twee hoekgebouwen in zwarte baksteen en een lang middengedeelte met witte geprefabriceerde betonnen geveldelen. Het noordelijke hoekgebouw aan de Nieuwe Keizersgracht werd in gebruik genomen door de Algemene Bank Nederland (ABN, afb. 5), terwijl het zuidelijke hoekpand aan de Nieuwe Prinsengracht huisvesting bood aan de firma A.J. van IJzer (afb. 6).

5. Bedrijfsverzamelgebouw Metropool in Amsterdam, ontworpen door A. Staal, met in het hoekpand aan de Nieuwe Keizersgracht een vestiging van de Algemene Bank Nederland. Foto J.M. Arsath Ro'is, 1969 (Stadsarchief Amsterdam)

6. Bedrijfsverzamelgebouw Metropool in Amsterdam, ontworpen door A. Staal, met in het hoekpand aan de Nieuwe Prinsengracht de firma A.J. van IJzer. Uiterst rechts is een deel van het pakhuis uit 1913 zichtbaar, ontworpen door E.M. Rood. Foto J.M. Arsath Ro'is, 1969 (Stadsarchief Amsterdam)

7. Nieuwbouw van De Jong Hoogveld De Kat ter plaatse van de gesloopte gebouwen van Rood, Ouëndag en Staal. Foto Martin Alberts, 2006 (Stadsarchief Amsterdam)

Deze groothandel had sinds 1913 een naastgelegen pakhuis, ontworpen door architect E.M. Rood. Architect W.B. Ouëndag ontwierp in 1960 een verbouwing en uitbreiding voor het pand, waarbij Staal verantwoordelijk was voor het gevelontwerp van de nieuwbouw. Het middengedeelte van het bedrijfsverzamelgebouw aan de Weesperstraat, geheel naar ontwerp van Staal, werd verhuurd als kantoorruimte.

Om het perspectief van de Weesperstraat te versterken, stelde Sleeswijk een lichte kromming van de gevelwand voor. Staal vertaalde dit naar een rechte gevel met twee lichte knikken, waarmee een te monolithisch karakter werd voorkomen. Het gebouw had een begane grond, een tussenverdieping met magazijnen, vijf kantoorverdiepingen en drie dakopbouwen met driehoekige overstekken. Staal schreef: 'De Nieuwe Kerkstraat loopt zonder plichtplegingen onder de middenmoot door, geflankeerd door de luifel die de hoofdingang van Metropool aangeeft.'²¹

De hoekgebouwen waren zorgvuldig ontworpen om de verschillen in hoogte met de naastgelegen grach-

tenpanden te overbruggen. Het ABN-gebouw had een getrapte opbouw, terwijl beide hoekgebouwen een driehoekige dakopbouw kregen. Ondanks de verschillen in kleur en vormgeving, zorgden deze dakopbouwen voor visuele samenhang binnen het complex.

In de jaren negentig kreeg het Metropoolgebouw echter te maken met ingrijpende wijzigingen. De eigenaar van het gebouw van Van IJzer gaf architectenbureau De Jong Hoogveld De Kat de opdracht om een nieuw kantoorgebouw te ontwerpen, waarvoor sloop van de bestaande panden nodig was.

De eigenaar vond dat het hoekpand in zijn huidige staat niet meer behoorlijk te exploiteren was. Het nieuwe ontwerp telde exclusief dakopbouw zeven bouwlagen en deed weinig om het hoogteverschil met de naastgelegen grachtenpanden te overbruggen, behalve een obligate glasgevel op de bovenste twee verdiepingen (afb. 7).

Van deze architectensamenwerking verzette Staal zich tegen de voorgenomen sloop, met een beroep op zijn persoonlijkheidsrechten (Rood was al in 1929

overleden en Ouëndag in 1967). Hij betoogde dat de wijzigingen zouden neerkomen op een verminking van zijn werk en zijn naam en reputatie zouden schaden.²² Tegen het argument van de eigenaar, Beurspassage c.s., dat het gebouw gebrekkig was, hield Staal, gesteund door verklaringen van deskundigen, een gemotiveerd betoog dat het pand met behoud van de gevel kon worden vernieuwd of verbouwd op zodanige wijze dat de bestaande bezwaren en gebreken werden opgeheven. De rechter oordeelde in Staals voordeel en stelde dat het handhaven van de gevel redelijkerwijs mogelijk was. Wel maakte de rechter een kanttekening: mocht later blijken dat de technische gebreken dermate ernstig waren, dan kon Staal verplicht worden om redelijke wijzigingen aan de gevel te dulden. Dit zou bijvoorbeeld gelden als die wijzigingen van zodanige aard waren dat verzet daartegen onredelijk zou zijn volgens artikel 25 lid 1 sub c van de Auteurswet. Doorslaggevend hierbij zou zijn in welke mate de wijzigingen noodzakelijk waren en in hoeverre het oorspronkelijke ontwerp van Staal gerespecteerd werd. Na deze invulling van het begrip redelijkheid eindigde de rechter zijn uitspraak met de oplegging van een dwangsom aan Beurspassage c.s. indien het bedrijf toch de gevels van het bestaande hoekgedeelte zou afbreken of wijzigen.

Ondanks deze dwangsom en daarmee ‘afronding’ van de juridische procedure (er werd geen cassatie ingesteld), is het Metropoolgebouw toch gewijzigd. Staal ging buiten de rechtszaal akkoord met een schadevergoeding van f 190.000 (vergelijkbaar met ongeveer € 175.000 in 2025).²³ Enkele maanden voor zijn overlijden op 5 december 1993 werd het gebouw in zijn geheel neergehaald. Ongeacht de getroffen schikking tussen Staal en Beurspassage c.s., valt op aan bovenstaande uitspraak dat de rechter de nadruk legt op het begrip ‘redelijkheid’, waarbij de invulling van dit begrip plaatsvindt door verklaringen en deskundige rapportages aangeleverd door Staal. De rechter balanceerde het renovatiebelang van de eigenaar tegen het architectonische belang van Staal.

Interessant is dat het Metropoolgebouw het werk was van meerdere architecten onder supervisie van Sleeswijk. Hoewel de rechter hier niet verder op ingaat, betekent dit dat er sprake is van ‘meerdere makers’. Wanneer er sprake is van een gemeenschappelijk werk, komt het auteursrecht in beginsel gezamenlijk toe aan alle makers. Als er echter sprake is van een combinatie van afzonderlijke werken die op elkaar zijn afgestemd of gezamenlijk openbaar zijn gemaakt, behoudt iedere maker het auteursrecht op zijn eigen bijdrage. Het Metropoolgebouw kan worden beschouwd als een combinatie van afzonderlijke werken. Dit verklaart waarom Staal zelfstandig kon procederen.

MINISTERIE VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL (2015)

Het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel in Den Haag werd ontworpen door rijksbouwmeester D.E.C. Knuttel en adjunct-rijksbouwmeester H.Th. Teeuwisse (afb. 8). Het gebouw, dat werd opgeleverd in 1917, bestaat uit vier vleugels: twee lange parallel aan de straat en loodrecht daarop twee kortere parallel aan de middenas, met aan weerszijden twee buitenhoven en in het midden een binnenhof. Boven de begane grond bevonden zich drie verdiepingen en een zolder, eronder een kelder. Op de eerste verdieping lagen de werkvertrekken van de minister en hoge ambtenaren. Deze waren representatief uitgevoerd, met marmeren vloeren en hoge, eikenhouten cassetteplafonds. De vormgeving van het gebouw haakte volgens architectuurhistoricus G.H.P. Steenmeijer aan ‘bij het zeventiende-eeuwse classicisme, dè bouwstijl uit de Gouden Eeuw, die in combinatie met de bewuste toepassing van Nederlands fabriikaat het nationale karakter van het departement moest benadrukken’.²⁴ Dat gold overigens voornamelijk voor de voorgevel; de rest van het gebouw was aanmerkelijk soberder uitgevoerd.

Eind jaren tachtig kreeg architect H.J.M. Ruijsse-naars opdracht om het ministeriegebouw, dat na verschillende departementale herindelingen destijds het ministerie van Economische Zaken huisvestte, te voorzien van extra kantoorruimte. Om extra ambtenaren te kunnen huisvesten, wilde de Rijksgebouwendienst in eerste instantie de achtergevel van het gebouw aan het Haagse Bos slopen en daar een nieuwe kantoorwoning bouwen van acht of negen verdiepingen.²⁵

Ruijsse-naars stelde echter een andere ingreep voor. Op de twee korte vleugels parallel aan de middenas bracht hij drie extra kantoorverdiepingen aan (afb. 9). Ook overkapt hij het binnenhof, zodat een hoog, monumentaal atrium ontstond van ongeveer 10 meter breed en 31 meter hoog (afb. 10). In een toelichting vergeleek Ruijsse-naars deze maten met het middenschip van de Notre Dame in Parijs, dat ongeveer 13 meter breed en 33 meter hoog is.²⁶ Smalle kolommen langs de muren van de hal droegen de nieuwe constructie op het dak. In de buitenhoven aan weerszijden van het binnenhof verzezen twee bouwdelen van drie verdiepingen, met daarin vooral gemeenschappelijke ruimtes zoals vergaderzalen en een bedrijfsrestaurant. De zolders werden voorzien van een doorlopende raamstrook, zodat daar kantoren en andere voorzieningen konden komen. Het geheel werd opgeleverd in 1993. Architectuurhistoricus V.T. van Rossem zag parallellen tussen de bestaande en de nieuwe architectuur: ‘Ruijsse-naars historiseert niet – want het “gij zult geen pastiche maken” van de functionalistische aartsvaders wordt door hem onderschreven – maar hij streeft, in zijn spel met licht en ruimte, naar een rijkdom die associaties oproept met de barok’.²⁷

8. Het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel in Den Haag, circa 1930 (Haags Gemeentearchief)

Nadat het ministerie van Economische Zaken weer een paar keer was gereorganiseerd verliet het omstreeks 2013 de Bezuidenhoutseweg 30, waarna dit gebouw opnieuw een ingrijpende verbouwing te wachten stond. Het moest onderdak gaan bieden aan de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, de Autoriteit Persoonsgegevens, het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving. Ditmaal schreef het Rijksvastgoedbedrijf een internationale prijsvraag uit, die werd gewonnen door een consortium bestaande uit onder andere KAAAN Architecten en restauratiebureau Braaksma & Roos.

Voorafgaand aan de verbouwing correspondeerden KAAAN Architecten en de Staat meermaals intensief met Ruijssenaars. Vaststaat dat Ruijssenaars al in 2010 werd geïnformeerd over de aanstaande verbouwing van 'B30'. In 2012 wist hij dat drie consortia nieuwe

ontwerpen maakten voor de aanbesteding van het project, en in maart 2014 werd hij op de hoogte gesteld dat de Staat het project aan het consortium van Facilicom had gegund en de verbouwing daadwerkelijk zou gaan worden uitgevoerd.

Overeenkomstig de plannen van KAAAN Architecten werden de toevoegingen van Ruijssenaars grotendeels ongedaan gemaakt. De drie verdiepingen op het dak werden verwijderd en de hoogte van het atrium werd teruggebracht van ongeveer 31 naar 20 meter, waardoor, aldus Kaan, de 'juiste proporties en schaal' werden bewerkstelligd (afb. 11).²⁸ Ook de smalle kolommen langs de muren van het atrium waren hierdoor niet meer nodig. De twee uitbouwen in de buitenhoven werden verwijderd en vervangen door grote foyers met verdiepingshoge aluminium taatsdeuren die toegang boden tot de tuin (afb. 12). De plafonds van zowel het atrium als de foyers werden voorzien van in cassettes

9. De dakopbouw van drie verdiepingen op de twee middenvleugels van Ruijssenaars uit 1993, met in het midden de iets hogere overkapping van het atrium. Foto Oerlemans van Reeken Studio, 1994 (Haags Gemeentearchief)

gevatte dakramen, die waren geïnspireerd op de originele cassetteplafonds in de representatieve kantoorruimten (afb. 13). Het geheel werd opgeleverd in 2017. Gedurende het project maakte Ruijssenaars in 2011 meermaals zijn bezwaren kenbaar aan de Staat, waarbij hij stelde dat zijn persoonlijkheidsrechten op het ontwerp van het pand B30 door de wijzigingen werden geschonden. Ondanks dit bezwaar werd de verbouwing gestart. Jaren later, begin 2015, besloot Ruijssenaars een kort geding aan te spannen om de verbouwplannen aan de kaak te stellen.²⁹

De rechter stelde vast dat Ruijssenaars te lang had gewacht met het aanhangig maken van de zaak. Op basis van de niet-definitieve ontwerpen had hij zich al eerder een beeld kunnen vormen van de voorgenomen wijzigingen en de mogelijke gevolgen voor zijn persoonlijkheidsrechten. In een vroege fase van het ontwerptraject had het consortium zijn bezwaren relatief

eenvoudig kunnen verwerken. Daarnaast had Ruijssenaars geen actie ondernomen toen hij wist dat het project aan een andere architect was gegund. Omdat de verbouwing inmiddels al was gestart, oordeelde de rechter dat het geschil te laat kwam om nog invloed op het project te kunnen hebben.

De voorzieningenrechter benadrukte vervolgens dat nader onderzoek nodig was om te bepalen of de verbouwing daadwerkelijk het persoonlijkheidsrecht van Ruijssenaars schond of misbruik van recht opleverde. Dit oordeel hing af van de vraag of het gebouw kon worden gerenoveerd met behoud van de essenties van zijn ontwerp. Als behoud van deze essenties geen reële optie was, zou zijn verzet niet redelijk zijn volgens artikel 25 lid 1 sub c van de Auteurswet. In dat geval zou de verbouwing waarschijnlijk niet schadelijk zijn voor de naam en waarde van Ruijssenaars als architect. Omdat er in een kort geding geen ruimte is voor uitgebreid

11. Bij de verbouwing van KAAN Architecten, opgeleverd in 2017, werd de hoogte van het atrium teruggebracht van ongeveer 31 naar 20 meter. Foto Karin Borghouts, 2017 (KAAN Architecten)

- ▶ 12. Verdiepingshoge aluminium taatsdeuren in de twee foyers bieden toegang tot de tuin. Foto Karin Borghouts, 2017 (KAAN Architecten)

- ▼ 13. De originele cassetteplafonds in de representatieve kantoorruimten op de eerste verdieping dienden als inspiratie voor de plafonds van zowel het atrium als de foyers. Foto Pieter Musterd, 2018 (Collectie Pieter Musterd)

onderzoek, concludeerde de voorzieningenrechter dat de verbouwing mocht doorgaan. Wel kreeg Ruijsse-naars een kopie van de bouwtekeningen om in een eventuele bodemprocedure vast te stellen in hoeverre zijn rechten daadwerkelijk waren geschonden.

Ruijsse-naars heeft uiteindelijk geen bodemprocedure aangespannen. Mogelijk heeft hij op basis van de bouwtekeningen geconcludeerd dat verdere juridische stappen weinig kans van slagen hadden.

NATIONAAL NATUURHISTORISCH MUSEUM NATURALIS (2017)

's Rijks Museum van Natuurlijke Historie in Leiden werd gesticht in 1820, maar had op dat moment al een voorgeschiedenis van vele decennia. In het nieuwe museum werden drie bestaande collecties samengevoegd: die van de Leidse universiteit, van ornitholoog C.J. Temminck, en van 's Lands Kabinet van Natuurlijke Historie (de opvolger van het in 1808 door Lodewijk Napoleon opgerichte Cabinet du Roi). Temminck werd de eerste directeur. In de geschiedenis van het instituut kregen collectiebeheer (waarbij wetenschappelijke exemplaren brandvrij en in het donker bewaard moeten worden) en tentoonstelling niet altijd in gelijke mate aandacht.³⁰ In 1990 ontstond door fusie met het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie hieruit het Nationaal Natuurhistorisch Museum, dat na opening van de nieuwbouw in 1998 Naturalis werd genoemd. Het nieuwe museumgebouw, dat in 1997 naar een ontwerp van architect F. Verheijen werd opgeleverd, moest niet alleen een groot depot huisvesten voor ongeveer 10 miljoen zoölogische en geologische objecten, maar ook een publieksvriendelijk museum.

Wie het museum na de opening in 1998 wilde bezoeken, deed dat via het voormalige zeventiende-eeuwse Pesthuis, dat ooit ruimschoots buiten de stad lag maar inmiddels was opgeslokt door bebouwing. In het Pesthuis bevonden zich rondom een binnenplaats een kassa, café, restaurant en winkel. De nieuwbouw, aan de overkant van een druk bereden weg, bestond uit onder andere tentoonstellingsruimten, kantoren, laboratoria, bibliotheek en een zestig meter hoge magazijnstoren (afb. 14). Bezoekers liepen van het Pesthuis naar de nieuwbouw over een loopbrug en betraden vervolgens een hoge ruimte met verschillende vloerniveaus, waar ze oog in oog stonden met onder meer een opgezette giraf, olifant, bizon en kameel (afb. 15). Ook hadden ze uitzicht over skeletten van dinosauriërs, die een verdieping lager stonden. Deze centrale ruimte gaf toegang tot verschillende donkere tentoonstellingszalen; het merendeel van de collectie bestaat uit organisch materiaal dat vergaat onder invloed van licht. De binnenzijde van het Naturalisgebouw bevatte mede door de lichtinval belangrijke auteursrechtelijk beschermde elementen van het werk. Zo werd het ontwerp gekenmerkt door transparante tussenruimtes, doorkijkjes en 'zwerfzones'.

Verheijen wilde met zijn ontwerp de verschillende functies van het instituut, die voorheen om voorrang hadden gestreden, allemaal een zichtbare, eigen plek geven. 'Daartoe hebben de wetenschappers met hun wetenschappelijke bibliotheek een ereplaats aan het park gekregen en staat de collectietoren manifest en zelfbewust in het zicht', schreef hij in een toelichting.³¹

In 2010 fuseerde het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis met het Zoölogisch Museum Amsterdam en het Nationaal Herbarium Nederland. De collectie werd samengebracht in Leiden en groeide op die manier van 10 miljoen tot ongeveer 42 miljoen objecten.³² Ook het aantal onderzoekers en bezoekers nam toe. Hierdoor kreeg het instituut behoefte aan een grotere behuizing. Neutelings Riedijk Architecten kreeg de opdracht voor het ontwerp van de nieuwbouw en renovatie, die werd opgeleverd in 2019. Het voormalige Pesthuis werd afgestoten. Het oorspronkelijke gebouw van Verheijen biedt nu ruimte aan onder meer depots. De nieuwbouw, voor wat Naturalis Biodiversity Center is gaan heten, bestaat uit een serie gestapelde museumzalen die aan het bestaande gebouw zijn verbonden door een hoge, centrale hal (afb. 1). De buitenmuren van de museumzalen zijn bekleed met Iraans travertijn, een rode natuursteen met fossielen. Het travertijn wordt afgewisseld met banden van wit beton, met een door modeontwerper Iris van Herpen ontworpen geribbeld zandpatroon (afb. 16). Het geheel roept associaties op met geologische aardlagen en rotsformaties. Doordat de zalen onderling enigszins gedraaid zijn, krijgen sommige zalen daglicht van boven (afb. 17). De gevel van de centrale hal bestaat uit een driedimensionale betonnen draagconstructie waarvan de drie- en zeshoekige structuur doet denken aan moleculen.

De verbouwing leidde ertoe dat de karakteristieke kenmerken van Verheijens ontwerp verdwenen. De rechter oordeelde dat er sprake was van een wezenlijke aantasting (ofwel wijziging) van het werk, omdat het ontwerp hierdoor in de kern werd geraakt.³³ Dit zorgde voor een inbreuk op artikel 25 lid 1 sub c van de Auteurswet.

Ook oordeelde de rechtbank dat de verbouwing de eer of goede naam van de maker aantastte. Dit leverde een inbreuk op van artikel 25 lid 1 sub d van de Auteurswet (verminking, misvorming of andere aantasting). Voor Verheijen was het Naturalisgebouw namelijk het belangrijkste en meest bekende werk in zijn oeuvre. Het gebouw ontving veel bezoekers en was de belichaming van het beroemde museum. Het verweer van Naturalis dat hierbij een belangenafweging moest worden gemaakt, werd door de rechtbank verworpen.

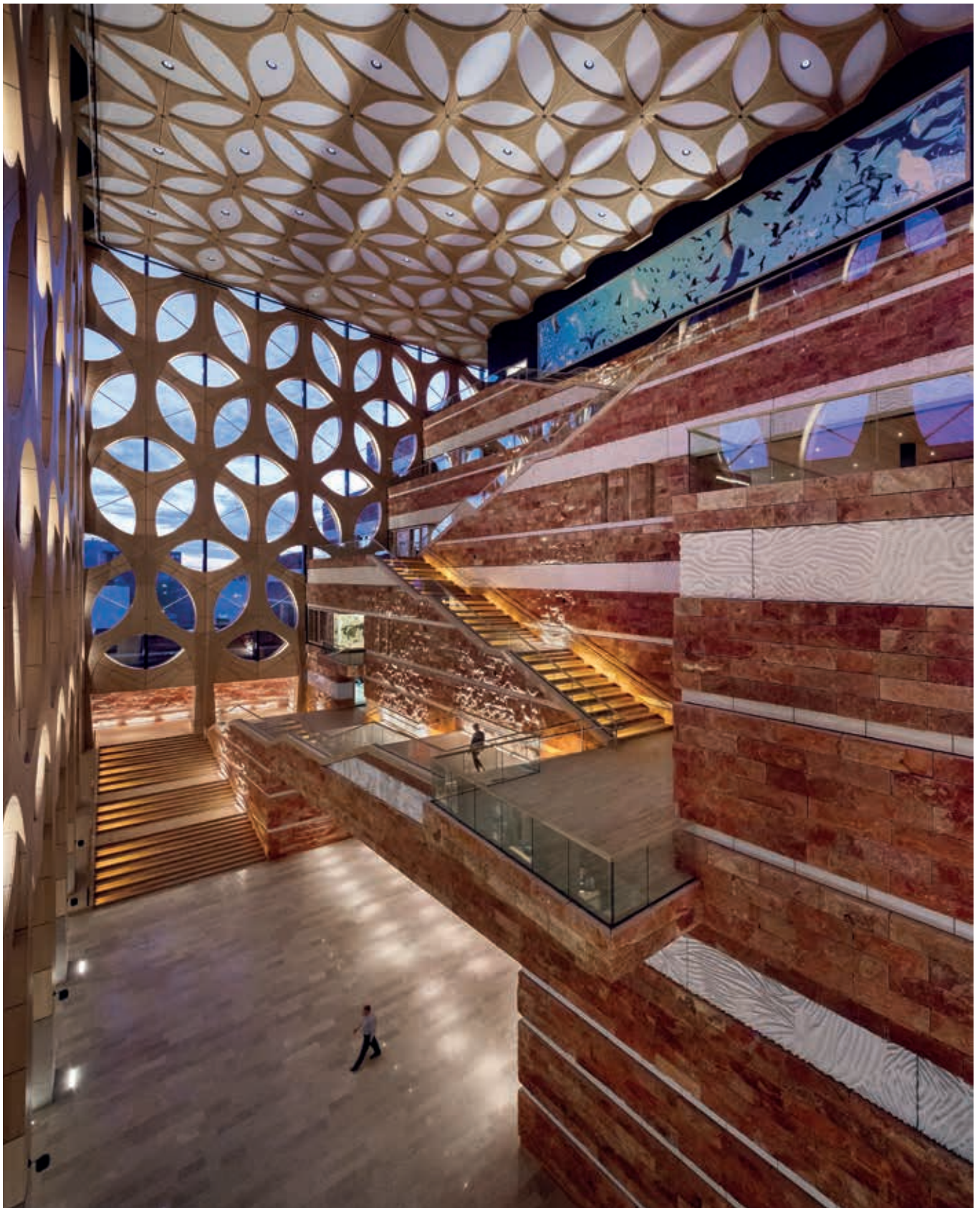
Opvallend aan deze uitspraak is dat de rechter bij de beoordeling van verminking of aantasting van het werk strikt vasthield aan de letterlijke bewoording van

14. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, ontworpen door F. Verheijen en opgeleverd in 1997, met links de nieuwbouw en rechts het bestaande Pesthuis, onderling verbonden door een loopbrug. Foto Henk Caspers, 2011 (Naturalis)

15. Bezoekers van Naturalis betraden een hoge ruimte met verschillende vloerniveaus, waar ze oog in oog stonden met onder meer een opgezette giraf, olifant, bizon en kameel. Foto Henk Caspers, 2015 (Naturalis)

16. De hoge, centrale hal tussen het bestaande en het nieuwe gebouw. Foto Scagliola Brakkee, 2019 (Neutelings Riedijk Architecten)

17. Interieur van de tentoonstellingszaal IJstijd, met maquette en skeletten. Foto Koen Mol, 2019 (Naturalis)

de wet. De tekst van sub D voorziet niet in een belangenafweging, en daarom kan deze er niet in worden gelezen. Dit roept de vraag op of dit wenselijk is, aangezien aanzienlijke financiële lasten of gebreken enerzijds, mogelijk kunnen prevaleren boven reputatieschade anderzijds.

Omdat Naturalis ten tijde van de uitspraak al was begonnen met sloop, hebben het museum en de architect de zaak uiteindelijk geschikt: Naturalis maakte € 1,5 miljoen over op de rekening van een door Verheijen opgerichte stichting met het doel 'wetenschappelijk onderzoek en architectuur in brede zin' te bevorderen.

CONCLUSIE

Uit de analyse van de vier casussen blijkt dat wetgeving, waaronder de Auteurswet, voortdurend aan interpretatie onderhevig is.³⁴ Zo werd de zaak rond villa De Maerle in 1917-1918, ondanks dat de Auteurswet al van kracht was, behandeld als een tuchtrechtelijk en collegiaal vraagstuk. De Eeraad oordeelde daarbij of de architect tijdens de verbouwing had gehandeld conform de goede gebruiken die onder architecten dienen te gelden. Dit gebeurde waarschijnlijk omdat de persoonlijkheidsrechten, zoals vastgelegd in artikel 25, destijds nog niet expliciet waren opgenomen in de wet,

waardoor de kwestie meer principieel dan juridisch werd benaderd.

In 1991-1992 was deze benadering inmiddels veranderd. De rechter erkende toen dat wijzigingen aan een werk een inbreuk konden vormen op de persoonlijkheidsrechten van de architect. Het begrip 'redelijkheid' werd hierbij leidend: er werd gekeken naar zowel de noodzaak van de wijzigingen als het respect voor het oorspronkelijke ontwerp. Deze interpretatie, met aandacht voor wederzijdse belangen, legde de basis voor continuïteit in de uitleg van persoonlijkheidsrechten.

In 2015 volgde een nieuwe stap in de ontwikkeling van deze interpretatie, waarbij duidelijk werd dat verzet op basis van persoonlijkheidsrechten niet redelijk is als het behoud van de essentiële kenmerken van het werk geen reële optie blijkt – bijvoorbeeld wanneer de architect te laat klaagt.

In 2017 werd de benadering verder aangescherpt. De rechter maakte daarbij een onderscheid tussen wijzigingen onder sub C van artikel 25 (waarbij 'redelijkheid' centraal staat) en reputatieschade, verminking of aantasting onder sub D. Voor sub C is er ruimte voor afwegingen op basis van de redenen voor wijzigingen, terwijl voor sub D strikt wordt vastgehouden aan de letter van de wet, zonder ruimte voor een belangen-

afweging. Deze benadering roept de vraag op of deze strikt juridische benadering wenselijk is, aangezien er omstandigheden kunnen zijn, zoals grote financiële lasten of technische gebreken, die mogelijk zwaarder wegen dan de reputatieschade die de architect lijdt.

Samenvattend geeft het bovenstaande weer dat de Auteurswet zich steeds verder ontwikkelt, mede als reactie op maatschappelijke veranderingen. Een belangrijke vraag blijft of de toepassing van de wet (dus de invulling van de belangenafweging) op ontwerpen van architecten nog steeds overeenstemt met de huidige praktijk. Het maatschappelijke belang van het behoud en de verduurzaming van bestaande gebouwen wordt steeds groter. Sloop wordt vanuit duurzaamheidsoverwegingen minder acceptabel, wat de spanning tussen architectonische auteursrechten en maatschappelijke belangen verder opvoert.

Toch laat de rechtspraak zien dat er ruimte blijft voor deze maatschappelijke belangen. Bij de afweging worden argumenten voor behoud van een ontwerp afgezet tegen redenen voor wijzigingen, zoals veranderende bestemmingen, moderne functionele eisen, restauratie en duurzaamheid. De besproken casussen illustreren hoe de interpretatie van de Auteurswet evolueert en zich aanpast aan maatschappelijke veranderingen. Hierbij is steeds meer aandacht voor de persoonlijkheidsrechten van de maker. Hoewel dit niet leidt tot een volledige uitsluiting van wijzigingen aan gebouwen, draagt het wel bij aan een verheldering van de reikwijdte van deze rechten. Dit zorgt ervoor dat de Auteurswet blijft balanceren tussen creatieve vrijheid enerzijds en maatschappelijke belangen anderzijds, met ruimte voor voortdurende ontwikkeling in de toekomst.

NOTEN

- 1 P.G.F.A. Geerts en A.M.E. Verschuur (red.), *Kort begrip van het intellectuele eigendomsrecht*, 2024, 580.
- 2 Dit komt omdat (in beginsel) wordt voldaan aan het EOK-PS criterium ontwikkeld in het jurisprudentie. De ontwerpen bevatten een 'eigen oorspronkelijke karakter' en dragen de 'persoonlijke stempel van de maker'. Met andere woorden: het werk is niet ontleend aan een ander werk en de maker heeft creatieve keuzes gemaakt.
- 3 Zie o.a.: C.A. Adriaansens, *Auteursrecht van de architect*, Den Haag 1999; A.A. Quaedvlieg, 'Scheppers en slopers. Het nieuwe recht van verzet tegen vernietiging van kunst', *Intellectuele Eigendom en Reclamerecht* (2005) 45, 205-210; F.W. Grosheide, 'Opmerkingen over juridische bescherming van architectuur bij en naar aanleiding van De Bovenlanden- en Naturalis-uitspraken', *Data Juridica* (2017) 27, 2098; M.H. Elfink en L.E. de Bont, 'Kan de architect zich verzetten tegen aantasting van zijn bouwwerk; hoe zit dat?', *Tijdschrift voor Bouwrecht* (2019) 12, 635-640; F. Veenstra, *Aanbevelingen van de Rijksbouwmeester. Handreiking Auteursrecht voor opdrachtgevers bij het aanpassen van gebouwen en gerealiseerde ruimtelijke ontwerpen*, Den Haag 2023.
- 4 HR 6 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AN7830.
- 5 Zie hiervoor artikel 3:13 Burgerlijk Wetboek en artikel 6:162 Burgerlijk Wetboek.
- 6 K. van der Geer, *Gerrit Willem van Blaaderen (1873-1935)*, Alkmaar/Zwolle 2016, 25-27.
- 7 A.W. Reinink, *K.P.C. de Bazel. Architect*, Rotterdam 1993, 130.
- 8 Y. Brentjes, *K.P.C. de Bazel (1869-1923). Ontwerpen voor het interieur*, Zwolle/Den Haag 2006, 135-137.
- 9 Reinink 1993 (noot 7), 132.
- 10 J.H.W. Leliman en K. Sluyterman, *Het moderne landhuis in Nederland*, Den Haag 1916, 1.
- 11 K.P.C. de Bazel, 'De verbouwing van de "Maerle"', *Bouwkundig Weekblad* 38 (1817) 22, 123.
- 12 R.N. Roland Holst, 'Open brief aan J.W. Hanrath, Architect, Hilversum', *Architectura* 25 (1917) 15, 115.
- 13 I. van Creveld, 'De overeenkomst tussen bouwheer en architect. IX. Het auteursrecht van den architect', *Bouwkundig Weekblad* 38 (1917) 24, 137-140.
- 14 J.W. Hanrath, 'De verbouwing van de "Maerle"', *Bouwkundig Weekblad* 38 (1917) 24, 142.
- 15 C.J. Kruisweg, 'De onderlinge verhouding van architecten bij verbouwingen', *Bouwkundig Weekblad* 38 (1917) 30, 167-170.
- 16 Brief van S. de Clercq aan K.P.C. de Bazel, 15 november 1917, Rotterdam, Het Nieuwe Instituut (HNI), BAZE, inv.nr. 237.
- 17 Uitspraak Eerste Raad MBVB 16 januari 1918, HNI, BAZE, inv.nr. 237.
- 18 Uitspraak Eerste Raad MBVB, 1918 (noot 17).
- 19 F. Vos, 'De Maerle', *De Gooi- en Eemlander*, 1 december 1923.
- 20 A. Staal, 'Gebouw Metropool te Amsterdam', *Bouwkundig Weekblad* 84 (1966) 25, 425.
- 21 Staal 1966 (noot 20), 429. Zie voor een analyse van het bedrijfsverzamelgebouw Metropool ook: M.J. Maminski, *De Berlagiaanse traditie in Kropholler, de Delftse School en Groep '32*, master-scriptie, TU Eindhoven, 2016, 197-214.
- 22 Zie voor het verloop: RB Amsterdam (pres.), 17 oktober 1991, ECLI:NL:RBAMS:1991:AK2047 en Hof Amsterdam, 11 juni 1992, ECLI:NL:GHAMS:1992:AK2082.
- 23 Aanvaarding schikkingsvoorstel in brief van Th.R. Bremer aan P.L. Reeskamp, 19 oktober 1992, HNI, STAA, inv.nr.d46.1. Zie ook: J. Habets, 'Persoonlijkheidsrechten, wapen of boem-rang? Verzet tegen wijziging, aantasting of verminking', *BlaDNA* (1996) 12, 15.
- 24 G.H.P. Steenmeijer, 'Knuttel, meer dan een goede chef?', in: C.J. van der Peet en G.H.P. Steenmeijer (red.), *De Rijksbouwmeesters. Twee eeuwen architectuur van de Rijksgebouwendienst en zijn voorlopers*, Rotterdam 1995, 339.
- 25 J. Rutten, V.T. van Rossem en H.J.M. Ruijsenaars, *Ministerie van Economische Zaken*, Rotterdam 1994, 7.
- 26 Rutten, Van Rossem en Ruijsenaars 1994 (noot 25), 18.
- 27 Rutten, Van Rossem en Ruijsenaars 1994 (noot 25), 12.
- 28 'KAAN Architecten onthult B30. Een getransformeerd historisch gebouw in Den Haag biedt ruimte aan vijf unieke gebruikers', persbericht KAAAN Architecten, Rotterdam, 22 april 2017.
- 29 Zie voor het verloop: RB Den Haag, 9 april 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:3979. Zie ook: Dirk Baalman, 'De profundis: D.E.C. Knuttel over B30', *Archined*, www.archined.nl/2015/03/de-profundis-d-e-c-knuttel-over-b30/.
- 30 F. de Leeuw e.a., *Naturalis*, Rotterdam 1998, 10.
- 31 De Leeuw e.a. 1998 (noot 30), 19.
- 32 T. van den Ende, K. Hannema en A. Maćkić (red.), *Architectuur in Nederland. Jaarboek 2019-2020*, Rotterdam 2020, 120-125.
- 33 Zie voor het verloop: RB Den Haag, 25 januari 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:555 en RB Den Haag, 7 maart 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:2739. Zie ook: Tim de Boer, 'De zaak Naturalis. De rol van de opdrachtgever', *Archined*, www.archined.nl/2017/04/auteursrecht-naturalis-verheijen/.
- 34 Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat deze conclusie uitsluitend is gebaseerd op de besproken casussen en niet op de uitspraken die zich tussentijds hebben voorgedaan.

DR.IR. D. KEUNING is beleidsadviseur onderwijs en onderzoek aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam. Hij studeerde bouwkunde in Delft en promoveerde in de architectuurgeschiedenis aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Voor zijn dissertatie ontving hij de Karel van Manderprijs. In dit artikel schreef hij het architectuurhistorische gedeelte.

MR. B.C. PETERS is advocaat bij De Vos & Partners Advocaten in Amsterdam. Ze studeerde cum laude af aan de Vrije Universiteit in Amsterdam (Master Internet, ICT en Intellectueel Eigendom). Haar interesses liggen voornamelijk bij digitalisering, privacy, kunstmatige intelligentie en intellectueel eigendom. In dit artikel nam ze het juridische gedeelte voor haar rekening.

LAW AND REASON

ARCHITECTURAL AUTHORS' RIGHTS IN HISTORICAL PERSPECTIVE

DAVID KEUNING EN BENTE PETERS

Since its introduction in 1912, the Auteurswet (Authors' Act copyright act) has protected works that have an 'individual, original character' and 'bear the personal stamp of the maker'. The act grants that maker exclusive rights, including the right to exploitation. This means that the maker can decide for themselves how, where and when the work is made public or copied. In addition, the act confers personality rights, which protect the maker against changes or other impairments of the work that might damage their honour and reputation.

Although the Auteurswet did not have its origins in the building industry, the act has certainly demonstrated its relevance to that sector, given that architects' designs also fall under the protection of the act. Since 1912 several authors' rights lawsuits have been filed in the context of the construction industry. These have focused in particular on the question of whether alterations to buildings encroach on the rights of the architect. Nowadays the debate often revolves around the tension between the creative vision of the architect on the one hand and functional or social interests on the other, such as a change of purpose. This leads to a weighing of interests in which the key consideration is how these interests relate to the personality rights of the architect.

This article focuses on conflicts arising from changes to existing buildings during their architects' lifetime. Four case histories are considered: the De Maerle villa (1917-1918) in Huizen, the Metropool multi tenancy building (1991-1992) in Amsterdam, the Ministry of Agriculture, Trade and Industry (2015) in The Hague, and the Naturalis Natural History Museum (2017) in

Leiden. The key question is whether the arguments used in the evaluation and outcome of these cases have changed over time.

The analysis of the four cases reveals that legislation, including the Auteurswet, is constantly subject to interpretation. In summary, the cases demonstrate that the act continues to evolve, partly in response to social change. There remains the important question of whether the application of the act (in other words, the interpretation of the weighing of interests) to architects' designs is still consistent with current practice. The societal importance of preserving existing buildings and retrofitting them for sustainability is increasing. Demolition has become less acceptable from the viewpoint of sustainability, which only serves to heighten the tension between architectural authors' rights and societal interests.

Yet the jurisprudence shows that there is still scope for these societal interests. In the weighing of interests, arguments in favour of preserving a design are set against reasons for change, such as changing uses, modern functional requirements and sustainability. The cases discussed here illustrate how the interpretation of the Auteurswet has evolved and adapted to social change. This includes a greater focus on the personality rights of the maker. Although that does not result in a complete interdiction on changes to buildings, it does help to clarify the scope of these rights. It ensures that the Auteurswet remains balanced between creative freedom on the one hand and societal interests on the other, with room for continued development in the future.